

TEN GELEIDE

Steph. Feremans
Wim Van der Elst

ADDENDUM GASFABRIEK EN POMPIERS

Er is reactie gekomen van ons LACA-lid Patrick Wouters op het artikel over de Gasfabriek in nummer 19/2. Wij brachten daarin p. 36 een kleine foto van de achterkant van de arbeiderswoningen aan de Walravensstraat. Patrick Wouters signaleert dat er daarvan een grondplan en een plan van de gevels gepubliceerd werd in *L'Amour de chez soi*, een uitgave van de asbl C.I.D.E.P. (in feite een emanatie van de dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Gewest) met het onderschrift "Ensemble d'habitations à Laeken, destinées aux ouvriers de l'usine à gaz de Bruxelles. Architecte V. Jamaer."

Victor Jamaer (Brussel 8 augustus 1825 – 10 april 1902) was hoofdarchitect van de Stad Brussel van 1864 tot zijn pensioen in 1895.

Wij hebben bij het nazicht vastgesteld dat in het artikel een passus over deze arbeiderswoningen is weggefallen. Wij brengen die vooralsnog:

"Die huizen werden gebouwd vanaf de Werkhuizenkaai naar de gasfabriek toe, aan een nieuw straatje, genaamd naar Egide Walravens (1829-1891), die schepen van Brussel was van 1881 tot 1891 en beheerder van de Berg van Barmhartigheid van 1878 tot 1891. Misschien was hij als schepen bevoegd voor de gasfabriek. De oprichting van de arbeiderswoningen was wel al beslist door de Gemeenteraad van Brussel in 1878, maar de voorlopige oplevering ervan ging pas door op 1 augustus 1883, en toen was hij wel degelijk schepen.

Er waren tien gebouwen: twee hoekgebouwen aan de vaart en dan langs beide kanten van de straat telkens vier gebouwen van twee of drie verdiepingen met telkens twee appartementen, en nog mansardes onder de daken.

De woningen hadden één, twee of drie kamers, wat ruim was voor die tijd, klaar en goed verlucht. Aan de achterkant hadden ze een klein terras met een privé WC, en sommigen hadden ook een wasplaats. Van in het eerste jaar werden ze bewoond door 53 huisgezinnen en 10 vrijgezellen. Later zou er nog een moderne broodoven, die met gas gestookt werd, gebouwd worden. In 1896 bouwde men een schooltje voor kinderen vanaf 3 jaar, en er waren meteen 48 inschrijvingen. Er was een gemeenschappelijke badzaal met drie ligbaden voor de vrouwen en kinderen; de mannen moesten de douches in de fabriek gebruiken.

Wellicht was de bekommernis bij dit alles niet in de eerste plaats het welzijn van de arbeiders, maar de noodzaak om steeds onderhoudspersoneel ter plaatse te hebben om te kunnen inspringen bij iedere hapering in de installaties die continu moesten draaien.

De huizen werden vernield door de bombardementen van 11 mei 1944 waarbij ook de gasfabriek zwaar toetakeld werd, en niet meer

heropgebouwd.

De Walravensstraat ligt er nog, als toegangsweg naar de vroegmarkt, maar er staan geen huizen meer."

Er is nog een tweede kleinere passus weggefallen, met wat uitleg over de ligging:

"De fabriek lag aan het kanaal van Willebroek, ongeveer ter hoogte van de Zonnetempel in het Koninklijk Domein, zoals men op de kaart van 1906 duidelijk kan zien. Adres en ingang waren op de Werkhuizenkaai, dus wel degelijk in Laken. Maar het grootste deel van de installaties lag over de Zenne, dus op het grondgebied van Schaarbeek. In 1897 werd de grens van Laken trouwens verlegd tot op de oever van het kanaal zelf en lag gans de fabriek op Schaarbeek, tot in 1921 dit gebied bij de Stad Brussel werd gevoegd, samen met Laken zelf."

Patrick Wouters stuurde ook nog enige verduidelijkingen bij de foto's van de pompiers van Laken. Bij die van de "Brigade Volante" op p. 27 merkt hij op dat deze ook genomen werd op de binnenkoer van het nieuwe gemeentehuis. Uiterst rechts ziet men het begin van de overdekte doorgang naar de Tielemansstraat.

Bij de grote foto met de ladderwagen op diezelfde binnenkoer, die op de binnenkaft stond, signaleert hij dat de kleine vensters met tralies voor, die men in het gebouw rechts kan zien, van de cellen van de politiegevangenis waren. Onder het dak van datzelfde gebouw was er een hooizolder voor de paarden.

Onze dank voor deze interessante informatie.

WEGWIJZER DIKKE LINDE

Rik Sauwen, auteur van een boek over de lijn van de buurtspoorwegen naar Grimbergen en Humbeek, bezorgde ons een foto van een soort wegwijzer op een hoge paal, versierd met een kroon, het koninklijk embleem, een fietswiel. Die zou aan het begin gestaan hebben van een fietspad langs de Meiselaan. Men ziet in de sneeuw de sporen van fietsbanden. De foto is van december 1955 en is verschenen in het personeelsblad "Onze Buurtspoorwegen" van de N.M.V.B. Heel de omgeving daar werd in 1956 grondig gewijzigd door de aanleg van de A12 en het verkeersplein van de Dikke Linde, voor de Expo 58. De paal is toen ongetwijfeld verdwenen. Weet iemand wat en waar dat juist was?

KOOR OUDE KERK

Goed nieuws over het Lakens erfgoed: de kranten berichtten dat het Brussels Gewest 875.000 EUR uittrekt voor de restauratie van de gevels

en daken van de oude kerk van Laken, waarvan het koor bewaard is in het kerkhof. Maar ze schrijven ook dat die kerk pas in de 18^e eeuw zou gebouwd zijn. Dat berust blijkbaar op een fout in een persmededeling van staatssecretaris Emir Kir. De kerk dateert al uit de 13^e eeuw, en is daarmee een van de oudste gotische overblijfselen van Brussel. De restauratie zou in september van start gaan. We hopen dan een bijdrage erover te kunnen brengen van architect Karel Breda en zijn team, die belast zijn met de restauratie.

VERDIENSTELIJKE LAKENAARS IN DE KIJKER

Brussel Deze Week van 7 februari 2008 bracht twee boeiende interviews met kleurrijke figuren.

Freddi Smekens sprak met *PIET DE GROOF* (77), in zijn beroepscarrière generaal bij de luchtmacht, maar al meer dan 50 jaar nauw betrokken bij het reilen en zeilen in de kunstwereld. Hij woont wel juist over de grens op Jette, maar is al vele jaren actief in het Lakens verenigingsleven, onder meer als organisator van kunsttentoonstellingen in Nekkersdal. Wij mochten met hem als voorzitter van het Willemsfonds samenwerken voor het Karel van de Woestijne-project.

In het tijdschrift *Ons Brussel* van de Vlaamse Club, waaraan hij jaren meewerkte, verscheen in het laatste nummer van 2007 ook een soort interview onder de titel *Alechinsky van A tot Z*, naar de gelijknamige tentoonstelling die nog tot einde maart 2008 loopt in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Daarin heeft hij het over de Brusselse kunstgalerie en tijdschrift *Taptoe* uit de jaren 1950, zijn kennismaking met Alechinsky en andere kunstenaars, de tentoonstelling *Cobra na Cobra* in 1956. Omwille van zijn statuut als officier bediende Piet De Groof zich in het artiestenmilieu van de schuilnaam Walter Korun.

Er is nu een boek over hem verschenen van historicus Gerard Berréby: *Piet De Groof, le général situationiste* (uitgeverij Allia, Parijs, 299 blz., 15 EUR). Daarin komen kunstenaars en schrijvers aan bod als Christian Dotremont, Pierre Alechinsky, Asger Jorn, Maurice Wyckaert (afkomstig uit Neder-Over-Heembeek), Hugues C. Pernath en Roel D'Haese.

Het boek wordt voorgesteld door het Willemsfonds Laken op 19 april 2008 om 19h30 in Nekkersdal, met aansluitend de vernissage van een tentoonstelling van monotypes door de Lakense kunstenaar Luc Hoenraet. Reserveren bij Els Ampe via ampe@belcobel.be of 02 549.65.22 (tijdens de kantooruren).

Karel Van der Auwera had een gesprek met *WILLY DEHONDT* (74) uit de Tollenaerestraat, ondervoorzitter van het Willemsfonds-nationaal en het Willemsfonds-Brussel en trouw lid van LACA. Hij vertelt over zijn jeugd tijdens de oorlog te Oostende, zijn carrière in het Brusselse onderwijs en de taaltoestanden vroeger en nu. En hij betreurt de teloorgang van de sociale contacten in de grootstad.

KADETTENSCHOOL

Brussel Deze Week van 21 februari 2008 bracht het onheilspellend bericht dat de verbouwing tot een vierde Europese school weer vertraging zal oplopen... De Regie der Gebouwen zou de renovatie op 15 miljoen Euro geschat hebben, maar dat zou nu al opgelopen zijn tot 70 à 75 miljoen... En dat geld is er nog niet. Ondertussen takelen de gebouwen verder af. Wordt ongetwijfeld vervolgd.

SPECIAAL NUMMER VAN PRAETLAAN

Het dikke extra nummer van LACA Tijdingen werd op 18 februari naar onze leden verzonden. Intussen is ook de gratis verdeling naar een 600 adressen in de Van Praetwijk door het Gemeenschapscentrum Heembeek-Mutsaard gebeurd. Wij kregen al van verschillende kanten positieve reacties. Een van de mooiere kwam van Nick Trachet, gewaardeerd lezer van onze Tijdingen in zijn 'just food – no nonsense' column in Brussel Deze Week. Nogmaals dank aan iedereen die hieraan meegewerkt heeft!

Jean Pierre Van Hautegegem bracht erin ook de mededeling dat een dakloze in de boszone tussen de Van Praetlaan en de Vuurkruisenlaan een primitieve hut had opgetrokken. Het verhaal heeft sindsdien ook de nationale pers gehaald. De bewakingsdienst van het Koninklijk Kasteel verklaart zich onbevoegd, vermits dat kampement buiten het Domein ligt.

De Stad Brussel zou onderzoeken of zij kan optreden, omdat het "bouwsel" zonder vergunning is opgetrokken... Waarom het gaat blijkt uit twee foto's die Jean Pierre Van Haute gem ervan genomen heeft, en waarvan we er hier een brengen. Dit is dus Brussel anno 2008, op enkele meters van het Koninklijk Domein, en niet Darfour of een ander rampgebied...

Wij brachten in dat nummer ook een vrij uitgebreid verhaal over het project om een spoorwegverbinding aan te leggen naar het Koninklijk Kasteel, dat nooit voltooid werd.

We schreven dat ingenieur Vandenberghen van de NMBS in zijn studie van 1955 verklaarde dat hij niet had kunnen achterhalen waar de elektrische locomotief, die speciaal voor Leopold II bij ACEC gebouwd was, terecht gekomen was. Maar in een artikelenreeks in *Le Soir* van april 1985 over de spoorwegprojecten in Laken bracht journalist Schwindel een aantal bijzonderheden. Wij hadden het over een getuigenis van een lezer die het ondergronds station van het Koninklijk Kasteel gezien had. Daniel Van Kriekinghe heeft nu de ganse reportage teruggevonden. Uit een andere getuigenis blijkt dat die locomotief voor 1914 gebruikt werd in het station van Liège Haut-Pré, voor het vervoer van steenkool uit twee mijnen in de omgeving. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd dat station door de Duitsers ontmanteld. De getuige zegt dat hij per toeval te weten is gekomen dat de locomotief in 1932 gerangeerd stond in het atelier van de NMBS te Ans, maar dat de elektrische uitrusting verwijderd was. Er zouden nog pogingen ondernomen zijn om die terug rijvaardig te maken tussen 1920 en 1930, maar zonder succes. In 1933 zou de locomotief dan weggesleept zijn naar de Centrale Werkplaats in Mechelen, en daar raakt men het spoor bijster...

ZILVERLINDES

Brussel Deze Week kopte in haar nummer van 21 februari "O lindeboom, wat zijn uw takken wonderschoon" onder een foto van acteur Bert Vannieuwenhuyse (ex-Lakenaar) vlak voor of na de omhelzing van een pas aangeplante lindeboom. Daaronder volgde een kort verslag van de boomplanting in de Sint Annadreef, helaas ietwat te beknopt.

Het volledige verhaal start eigenlijk naar aanleiding van het 900-jarig bestaan van het Groothertogdom Brabant in 2006. De provincie Noord-Brabant (Nederland) schreef een project uit waarbij organisaties initiatieven konden indienen om 'iets' te doen rond deze viering. Groen Links (Nederland), ECOLO Brabant-Wallon en Groen! dienden een gemeenschappelijk bomenproject in waarbij 900 bomen zouden aangeplant worden ter gelegenheid van die verjaardag. Drie per gemeente binnen de oude grenzen van het hertogdom, en de resterende zouden aan prins Filip en prinses Mathilde geschonken worden, huidige Groothertogen. Groen! in het Brussels gewest stapte ook in dit project.

Het opzet van deze boomplantactie was een link te leggen tussen de historische verbondenheid met het Hertogdom en het verantwoord omgaan

met ons gemeenschappelijk erfgoed. In de geschiedenis van het Hertogdom Brabant speelde bossen en bomen een belangrijke rol. Een van de voormalige hoofdsteden van het Hertogdom heet 's-Hertogenbosch, het bos van de Hertog of Bois le Duc in het Frans. De traditie van de meiboom in Brussel en Leuven symboliseert het belang van bomen als cultureel erfgoed, net als bijvoorbeeld de etagelinden die in verschillende gemeenten van Noord-Brabant en Antwerpen te zien zijn, of denken we ook aan de Lakense Dikke Linde. Bovendien heeft onze samenleving, in het kader van de strijd tegen de CO2 uitstoot en het Kyoto akkoord de opdracht om het bosareaal uit te breiden.

Schaarbeek plantte reeds 3 bomen in 2007, maar men mag niet zomaar om het even waar bomen planten en de overige gemeenten konden dit pas realiseren na de nodige contacten met o.a. het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM, nu Leefmilieu Brussel) en de voogdijminister. Omdat zulks nu eenmaal tijd in beslag neemt en de bomen best in het winterseizoen aangeplant worden werd in plaats van deze historische aanleiding die inmiddels al twee jaar voorbij was de derde verjaardag van de invoegetrede van het Kyotoprotocol aangehaald om deze schenking te realiseren. Groen! Brussel doet dit alsnog omdat ze graag bijdragen aan de leefbaarheid van onze stad; bomen staan voor natuur, zuivere lucht, gezondheid, maar staan ook symbool voor rust, duurzaamheid en verbondenheid. Ze zochten en vonden daarvoor een aantal peters en meters die deze actie graag wat ruchtbaarheid gaven.

Op 15 februari werden dan de eerste zilverlindes aangeplant tegenover de voormalige Kadettenschool. Dat was een vrolijke bedoening, want naast de obligate toespraken van Minister Evelyne Huytebroeck en Rik Jellema (voorzitter Groen! Brussel) zorgden de overige peters en meters voor muziek, drama (of was de geciteerde boomknuffel stand-up comedy?), poëzie, "beelding" en verbeelding bij dit doopfeestelijk gebeuren. Naast reeds genoemd acteur was er bijvoorbeeld Gerard Alsteens, beter gekend

als GAL, die met een kartonnen bakstenen muur liet zien hoe de natuur sterker is dan mensensbouwsels, 'installeerde' auteur *Saskia de Coster* haar boom zoals op de foto, bracht gemeenteraadslid Marcel Rijdsams een gelegenheidsgedicht ten gehore, en zorgde Tom Kestens (Lalalover) voor de muzikale omlijsting van dit alles. Andere meters (en peters) zoals onze parlementsleden Marie-

Paule Quix en Adelheid Byttebier lichtten hun persoonlijke motieven voor dit gebaar toe.

Machteld Gryseels, directeur van de Afdeling Natuur, Water en Bos van Leefmilieu Brussel tenslotte liet een bundeltje uitdelen waarin de historie van de Sint Annadreef met heel wat illustraties uit de doeken gedaan werd. Jammer genoeg werd hierin de hulp van Laca onvermeld gelaten en heb ik de indruk dat ons laatste artikel over de dreef en "Isabella's processie" ongelezen bleef.

Ze legde ook uit hoe de keuze voor de zilverlinde niet zomaar gemaakt werd: Er is gekozen voor de Linde, omdat geen enkele boom zo verbonden is met het leven van een volk (denk aan de Etage-linden, de Gerechtslinden, Leilinden, Koningslinden). Sinds de Keltische tijd is de linde (samen met de eik) in onze streken een cultuurboom waaronder recht gesproken werd. Er werden hem heel wat magische en godsdienstige eigenschappen toegekend die tot ver in de Middeleeuwen bestand bleken tegen het Christendom, en dan nog kregen ze dikwijls kapelletjes of andere ornamenten. We hebben gekozen voor de Brabantse zilverlinde: *Tilia tomentosa* 'Brabant'. Dit is een prachtige laan- of parkboom die zilververkleurde bladeren heeft in de zomer en waarvan het blad botergeel verkleurd in de herfst. Een linde is echt een boom voor in een bebouwde leefomgeving. Hij is schaduwrijk, zeer resistent en heel geliefd bij de imkers. De bloemen zijn immers echte honingleveranciers. Hij kan als straatboom en als parkboom gebruikt worden. Hij verdraagt verhardingen goed; kan ook tegen snoeien. Onze inheemse soorten zijn de *Tilia cordata* (de kleinbladige of winterlinde) en de *Tilia platyphyllos*, de grootbladige of zomerlinde. De *Tilia tomentosa*, de zilverlinde, is afkomstig uit Zuid-Oost Europa. De variëteit 'brabant' is een Nederlandse cultivar. Hiermee kan een mooie link gelegd worden met de viering 900 jarig bestaan van het hertogdom. Hij heeft de druipende eigenschap niet die andere linden wel hebben (Honingdauw). Bovendien kunnen lindebomen zeer oud worden, de oudste is 1000 jaar. De waardboom van de *Tilia tomentosa* staat in de gemeente Oudenbosch (provincie Noord-Brabant) dus ligt in het Hertogdom.

Een volledig foto- en filmpjesverslag, inclusief gelegenheidsteksten en de volledige lijst meters en peters kan u vinden op de website www.groenbrussel.be.

EXPO 58

Inmiddels maakt iedereen zich op voor de feestelijkheden naar aanleiding van het herdenken van Expo 58. Na de mooie illustraties in het vorige nummer zal Laca Tijdingen in de loop van 2008 naast de omslagillustratie telkens iets over de Expo te brengen: in dit nummer vindt u een bijdrage over de relict, iets waar ook Brussel Deze Week uitvoerig aandacht aan besteedt. Laca's benadering hiervan zal vanzelfsprekend minder journalistiek zijn maar net zo onthullend. Later op het jaar zullen nog artikels volgen over de attracties en Vrolijk België, over Belgisch Congo op de expo,

over de grote wegenwerken in Laken en omgeving, en foto's van Karel Puttemans van kort na de afbraak van de Expo.

Het grootste feest zal wel op 17 april plaatsvinden met de opening van het Paviljoen van het Geluk: een tijdelijk paviljoen, gebouwd met meer dan 40.000 Belgische bierkratten. Hier zullen tentoonstellingen en projecties worden georganiseerd voor het grote publiek, die de geschiedenis vertellen van de Wereldtentoonstellingen en de bezoekers moeten doen nadenken over de begrippen vooruitgang, universalisme en geluk die door de Wereldtentoonstellingen worden uitgedragen. Dit paviljoen zal worden opgetrokken in de geest van de periode vóór de Expo 58, maar met materialen die recycleerbaar zullen zijn. Hierdoor beantwoordt het hele project aan strikte ecologische doelstellingen, doordat het geen afval voortbrengt. Het Paviljoen van het Geluk zal zijn deuren openen tot 19 oktober 2008, voor een toegangsprijs van 5 euro per persoon. Andere interessante activiteiten zijn:

- De tentoonstelling "Tussen utopie en werkelijkheid": opgezet door het Archief van de Stad Brussel, het Algemeen Rijksarchief en de vzw Atomium. Deze tentoonstelling (eveneens van 17 april tot 19 oktober) spitst zich toe op de herdenking van het jaar 1958 en wordt gekoppeld aan een rondleiding in de verschillende bollen van het Atomium.
- De "Wandeling langs de paviljoenen": in de buurt van het Atomium, langs de Eeuwfeestlaan, zullen vergrote foto's van paviljoenen uit 1958 worden tentoongesteld.
- Tussen 17 april en 19 oktober 2008 staan nog tal van andere bijzondere evenementen op het programma: twee grote rommelmarkten, autoparades, een volksbal, vuurwerk, georganiseerde tochten (onder meer met de fiets), openluchtvertoningen van films uit de jaren 1950, een elektroparty, tentoonstellingen rond welbepaalde thema's,...

De meest volledige agenda tot nu toe is terug te vinden op www.brussels-international.be. En niet op www.expo58.eu : die website werd op 28 februari door Minister Anciaux gelanceerd in het Amerikaans Theater. Het is een gebundeld project van 14 erfgoedcellen dat voornamelijk focust op audio, video en foto. Er worden ook korte schriftelijke getuigenissen gebracht die nog dagelijks aangevuld kunnen worden.

Het wetenschappelijk onderzoek naar de impact van Expo '58 op het dagelijks leven in Vlaanderen staat nog in de kinderschoenen. Enkel het architectuur- en designverhaal werd uitgebreid bestudeerd. Vanuit deze vaststelling sloegen de veertien erfgoedcellen in april 2006 de handen in elkaar. Hoe hebben de bezoekers en de vele werknemers de wereldtentoonstelling ervaren? Wat waren hun verwachtingen en welke indruk liet het gebeuren na? Heeft het bezoek op één of andere manier een impact gehad op hun leven? En hoe kijkt men vandaag terug op die ervaring? Deze vragen staan centraal op deze website én in het project 'Expo '58: Back to the Future'. Enkele honderden getuigen werden geïnterviewd, een systematische aanpak die in het verleden voor andere historische gebeur-

tenissen al te vaak ontbrak.

Tegelijkertijd werd het boek 'Expo'58. Het wonderlijke feest van de fifties' voorgesteld. Onderliggend thema is de visie op de toekomst toen, en wil dieper graven naar toekomstvisies van vandaag. De ondertitel van het boek luidt terecht 'back to the future'. Maya Van Leemput, VUB-onderzoekster en professioneel 'futuriste' werd voor dit project door de erfgoedcel Antwerpen aangetrokken. Zij vergeleek de verwachtingen van mensen vandaag met die van hun leeftijdsgenoten destijds. Ook de Brugse erfgoedcel moedigt het toekomstdenken aan in de vorm van een wedstrijd 'Expo 2058'. Dit boek is rijkelijk geïllustreerd met nooit eerder vertoonde foto's uit particuliere collecties. (Annick Lesage, o.c., Paperback – 302 blz. – € 22,50 – ISBN 9789002223457 - Standaard Uitgeverij.)

50 JAAR GELEDEN... WAT SCHIET ER NOG OVER VAN DE EXPO 58?

Daniel van Kriekinghe

Nu er zowat overal allerlei activiteiten plaatsvinden om de Wereldtentoonstelling van 1958 te herdenken, kunnen we niet anders dan met LACA ook onze duit in het zakje te doen...

We zouden daarvoor eens willen kijken wat er zoal nog terug te vinden is van toen.

We gaan daarbij niet in op de grote blikvanger, het Atomium, dat na de schitterende renovatie weer in volle glorie staat te pronken. Er rust bovendien spijs het overlijden van de ontwerper ingenieur Waterkeyn nog steeds een copyright op afbeeldingen ervan...

En ook niet op de Paleizen van het Tentoonstellingspark. Het Groot Paleis van architect Van Neck was trouwens al gebouwd voor de Expo van 1935, en is intussen terug verlost van de betwiste valse gevel die men er in 1958 voor gezet had om een beetje futuristisch aan te doen... Maar er zijn er ook die speciaal voor de Expo 58 werden gebouwd, zoals Paleis VII. Nadien werden er nog bijgebouwd.

We gaan hier evenmin in op de grote infrastructuurwerken, die vandaag nog dienst doen, zoals de Ring (tussen Groot-Bijgaarden en de verkeerswisselaar van Strombeek), de A12, het rond punt van de Dikke Linde, de parkings tussen de Ring en de Romeinse steenweg, de loopbrug (of passerelle) over de A12, de tramtunnel onder de Heizel, oorspronkelijk gebruikt door de buurtspoorwegen, en vele andere wegen, bruggen en tunnels in de omgeving. We hopen daar een afzonderlijke bijdrage over te brengen.

Wat volgt is een inventaris, aangelegd gedurende meerdere jaren, door Rudolph Nevi uit Diepenbeek. Hij is ook te vinden op diens aan te bevelen website www.expo58.tk met heel wat foto's.

Overigens publiceert R. Nevi binnenkort twee boeken, de vrucht van zijn zoekingswerk. Het eerste, "Expo 58, nostalgie in 500 foto's" (Van Halewyck, ISBN 978 90 5617 851 2) is voornamelijk een kijkboek met in het tweede gedeelte veel aandacht voor de Expo-restanten.

Het tweede boek "Expo Relics" (internet uitgeverij Wwaow) handelt uitsluitend over overblijfselen van de Expo, die er uitvoerig in worden belicht.

We bekwamen de toelating, waarvoor dank, om enige foto's te publiceren die verschenen zijn in Plus Magazine van februari 2006. Maar we selecteerden enkel de actuele beelden waarvan we ook een foto uit 1958 bezitten.

We hebben nog enkele bijkomende gegevens toegevoegd.

Op de Heizelvlakte zelf bleven onder meer bewaard, al dan niet verplaatst, hoewel het reglement voorzag dat alles moest verwijderd worden tegen 15 januari 1959...:

- Een toegangsgebouwtje van de Benelux-poort, nadien als paviljoen onder het Atomium gebruikt.
- Het onderkomen van de Brandweer, als een lokaal voor het onderhoudspersoneel.
- Het gebouw waar de Douane en de Dienst voor Vervoer en Goederenbehandling waren ondergebracht, in de voormalige overdekte rolschaatsbaan aan de (huidige) Madridlaan. Het heeft nadien nog verschillende bestemmingen gehad, waaronder korte tijd een luidruchtige disco.
- De paviljoentjes van de Kinderopvang, geïntegreerd in een lagere school in het Ossegempark.
- Het gebouw van de Comptoir Tuilier, of de Kortrijkse Dakpannen Industrie, nu het restaurant Salon 58.
- Delen van het complex van de Verenigde Staten, waarvan het Amerikaans theater gebruikt door de V.R.T., en het restaurant Studio 58.
- De Benelux-fontein aan de Kreupelboslaan.
- Het voormalige Ginder-Ale restaurant dat dienst deed als ontvangstruimte bij het Atomium.
- De pijl van de Burgerlijke Bouwkunde bleef nog staan tot in 1971 en werd toen afgebroken om plaats te maken voor de Trade Mart.

In België treffen we nog aan:

- De Löwenbrau, nu een kledingzaak met ervoor een Oberbayernrestaurant, in Kontich.
- Het Zwembad van Diest waarin elementen van het paviljoen van Chocolats Jacques uit de Expo 58 zijn verwerkt.
- De St. Anthony's Church in Kraainem, met een deel van de kapel van Civitas Dei en enkele van de originele glasramen.
- Het paviljoen van Côte d'Or, nu de dancing Carré aan de A12.
- Prefabgebouwen van het motel Welcome Expo in Meise, aan de Zeyp, de baan naar Wemmel, die heropgericht werden in een sociale woonwijk Eden in Wilrijk.
- Delen van het Sint-Albertuscollege in Haasrode.
- Het paviljoen van IBM, nu de showroom van de firma Verbist aan de A12.
- Het paviljoen van Bell, opgetrokken voor de oude sportvelden van Bell Telephone in Hoboken. In een deel ervan huist de lokale bibliotheek.
- Elementen van de ramenfabriek Douven in Leopoldsburg.
- Het station van de Kabelbaan, nu de sportzaak Melosport in Zonhoven.
- Het paviljoen van de Houtindustrie, nu de sporthal Expo Hal in Deurne.
- De Kantine van de voetbalploeg van Lembeek, opgetrokken met materiaal van de Expo.
- Overigens werd ook het lokaal van De Vrolijke Kruisboogschutters in de Wandstraat op de Mutsaard opgetrokken met materiaal dat van de Expo kwam.
- De bierhal Union Pils, als het café-restaurant Margaille in Lembeek.
- De Sint Pius X-kerk te Ottignies, een replica van de Sacramentskapel van Civitas Dei, met nog een deel van de oorspronkelijke versiering.
- Een administratiegebouw werd als klas heropgebouwd in Eeklo.

- Het paviljoen van Joegoslavië werd integraal bewaard in het Sint-Paulus-college te Wevelgem.
- Het paviljoen van Canada is verwerkt in een meisjeslyceum te Genk.
- Het paviljoen van Duitsland werd aangewend in het H. Hartcollege van Turnhout.
- Van het paviljoen van de Landbouw werden delen aangewend in Ukkel voor een fitnessclub P 58 en een filmschool.
- Het Ros Beyaard van Strebelle, oorspronkelijk op de Esplanade, staat nu aan de Ardennenbrug in Namen.
- Het Draaiend Oor, een mobiel van Alexander Calder, stond in een waterbekken aan het paviljoen van de Verenigde Staten en nu aan het Congressenpaleis op de Kunstberg.
- De Kabelbaan werd nog een tijd gebruikt aan de Citadel van Namen.
- Enkele treintjes van de Expo werden een tijdlang gebruikt in Bokrijk.
- De stenen bol of sfeer voor het paviljoen van Oostenrijk staat nu voor het Bouwcentrum te Wilrijk.
- Een onthaalpaviljoentje van de hostessen werd een tijd gebruikt door de Douane in Wuustwezel.
- Het toegangsgebouw voor de Far West Show naast de vaart aan de Teichmannbrug werd opgetrokken in de Country Club te Tremelo, maar is nu verdwenen.

Maar er zijn ook sporen buiten België terug te vinden:

- Een baken dat opgesteld stond voor het paviljoen van Philips, ontworpen door Le Corbusier, werd terug geplaatst in de Technische Universiteit Eindhoven.
- Een brug die twee vleugels van het paviljoen van Duitsland verbond, werd herbruikt in Duisburg waar ze over een autoweg naar de Zoo en de Universiteit voert.
- Het paviljoen van de Federatie van Protestantse Kerken in België, dat nabij het Atomium stond, werd verkocht aan de Amerikaanse Kerk en doet dienst als contactcentrum in Den Haag. Delen van de versiering, zoals de beelden in keramiek, kwamen terecht in de nieuwe protestantse kerk aan de Graanmarkt te Brussel.
- Het enorme paviljoen van Rusland werd gedemonteerd en terug opgetrokken als tentoonstellingsgebouw in Moskou.

En dit is zeker geen volledige inventaris. Ook Brussel Deze Week bracht in de voorbije afleveringen verschillende voorbeelden van behouden relictten, en velen menen dat er nog elders in Brussel of België Expo 58 "vastgoed" bewaard wordt...

ENKELE VOORBEELDEN...

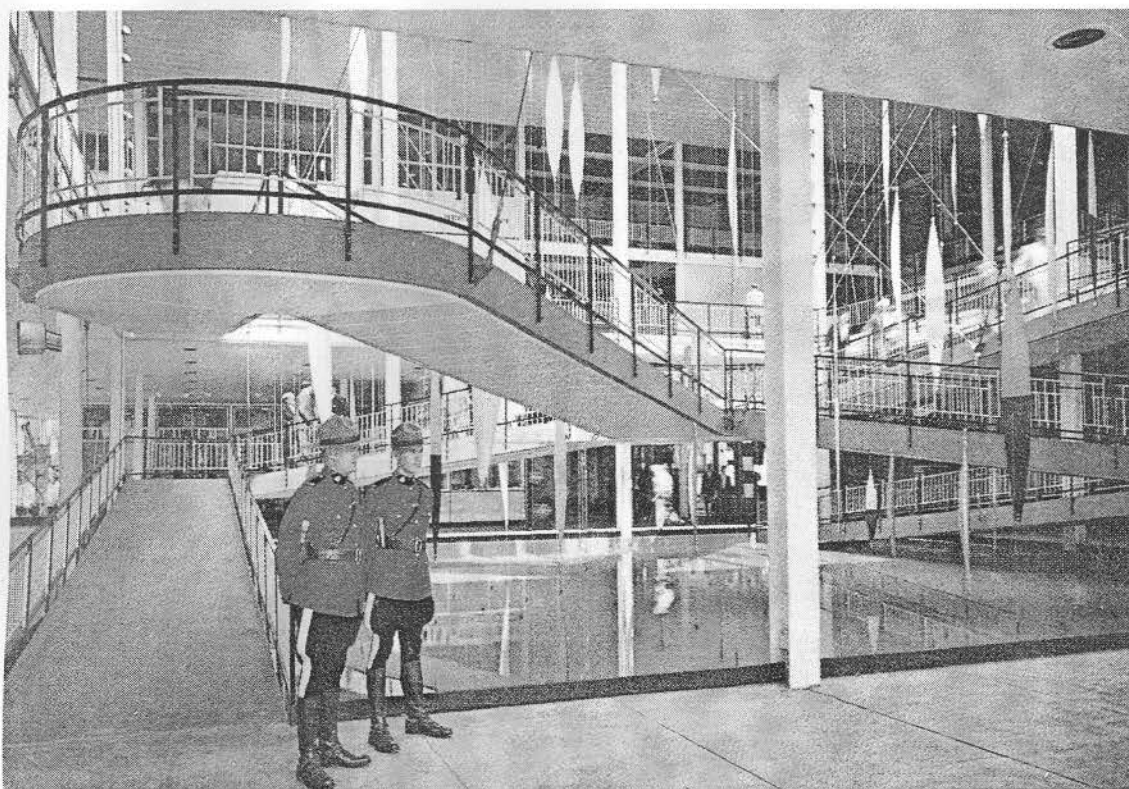
Paviljoen van Joegoslavië

De communistische republiek Joegoslavië is uiteengevallen, maar haar paviljoen is wonderwel bewaard in het Sint-Pauluscollege te Wevelgem.

Paviljoen van Canada

Het voormalige paviljoen van Canada is verwerkt in een meisjesschool te Genk. De buitenkant werd in de jaren 1980 ingrijpend gerenoveerd, maar de mooie feestzaal bleef bewaard, zoals ook de merkwaardige spiraalvormige trap.

Het draaiend oor

Deze mobiel van Alexander Calder stond tijdens de Expo in een waterpartij voor het paviljoen van de Verenigde Staten. Ze werd achtergelaten door de Amerikanen, lag jaren te verkommeren in de kelders van de musea, en vond tenslotte een nieuwe bestemming boven de Kunstberg.

Het Ros Beyaard

Dit beeldhouwwerk van Olivier Strebelle stond oorspronkelijk op de Esplanade nabij de paviljoenen van Bell en IBM. Het siert nu de "pont des Ardennes" te Namen.

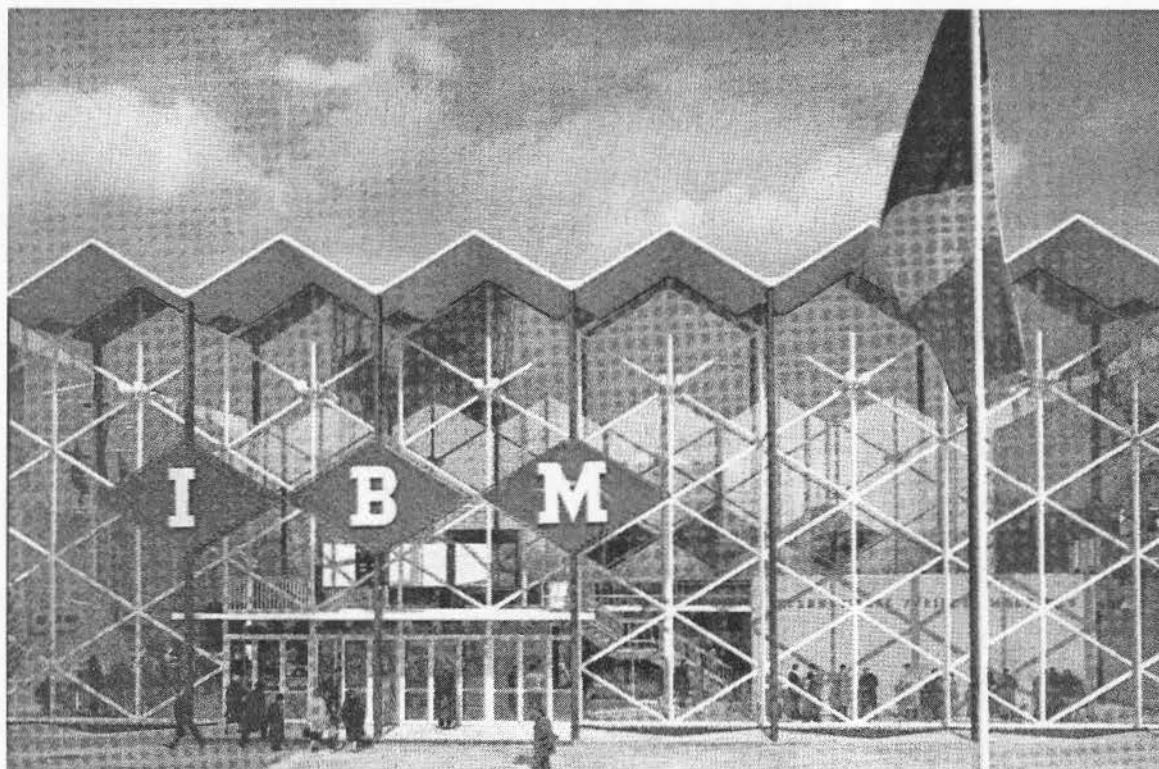

Kortrijkse Dakpannen Kantoor

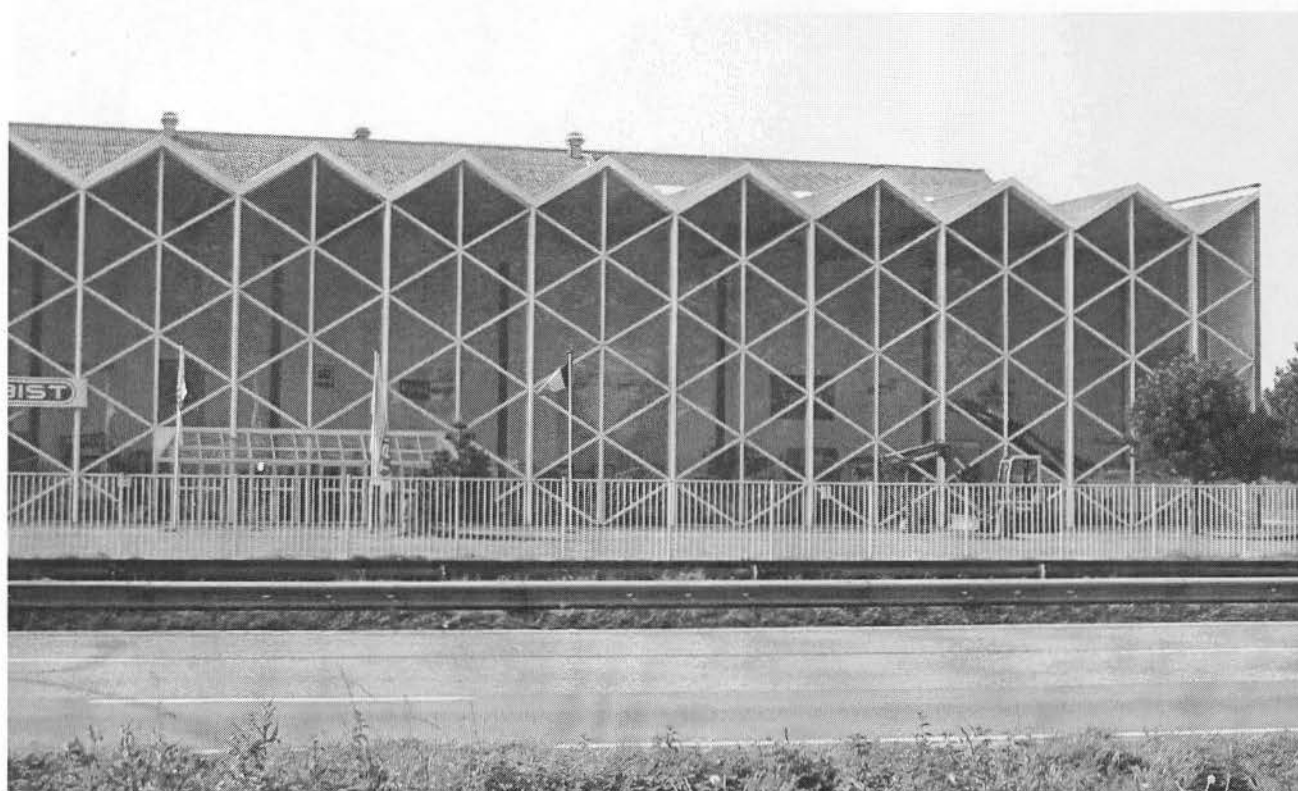

Dit paviljoen van de "Comptoir Tuileries de Courtrai" is in situ bewaard nabij het Atomium. Het is nu een restaurant "Salon 58".

Paviljoen I.B.M.

Het paviljoen van de informaticareus IBM staat nu naast de A12 aan de overkant van de dancing Carré, en herbergt een showroom van de firma van graafmachines Verbist.

Het station van de kabelbaan

De kabelbaan was een van de grote attracties van de Expo 58, met 3 miljoen gebruikers. Het station waar de gondels vertrokken en aankwamen werd gedemonteerd begin de jaren 1960, en weer opgetrokken in het Limburgse Zonhoven voor de sportwinkel MeLoSport.

TONEELLEVEN TE LAKEN

Lode Sonck en de Koninklijke Toneelvereniging ONDER ONS

Fernand Sonck

Het toneelleven te Laken moet wel bijzonder intens geweest zijn in het begin van vorige eeuw. Volgens de AMVB publicatie "Toneel en Theaterleven te Brussel na 1830" zouden er niet minder dan 17 toneelverenigingen hebben bestaan te Laken rond die periode. Een van de meest actieve was ontegensprekelijk de K.T.V. Onder Ons. Aansluitend op het artikel over deze vereniging door Wim van der Elst ¹, en dankzij familiearchief kunnen wij ons wat beter rekenschap geven van wat het liefhebberstoneel in die tijden moet geweest zijn.

Gesticht op 11 September 1901 door een schaar vrienden: Lode Sonck, Frans Michiels, A. Maluin, Gabriel Dermon en Frans Franson, met als spreuk "Kunst Veredelt", telde Onder Ons in het begin een dertigtal leden. Het lokaal was gevestigd bij Willem Michiels, Fransmanstraat 1 (op de hoek aan het Bockstaelplein, toen een herberg met feestzaal, waar later een ASLK agentschap zou gevestigd worden).

Café Willem Michiels, lokaal "Onder Ons"

Als eerste voorzitter werd Alfons De Gheldere verkozen, broer van de dichter Karel De Gheldere. Deze laatste zou trouwens een korte tijd zelf het voorzitterschap waarnemen (1912-1913). Zouden achtereenvolgens als voorzitter worden verkozen:

¹ Laca Tijdingen jaargang 13 nr 4 Juni 2002

- 1913- 1919 : Frans Michiels
- 1919- 1937 : Gustaaf De Vleeshouwer
- 1937- : Karel De Beul

Het staat vast dat dhr De Beul zeker tot 1951 dit ambt heeft vervuld. Of hij de laatste voorzitter is geweest tot de vereniging is ontbonden (waarschijnlijk in 1966) is men niet kunnen achterhalen.

Zoals Wim van der Elst het schreef in voormeld artikel, is het bericht van Antoine Demol, verslaggever bij het Laatste Nieuws, daterend uit 1951 en gewijd aan de viering van het 50-jarig bestaan van de vereniging, een interessante informatiebron.

Een andere interessante bron is het maandblad "Onder Ons" uitgegeven door de vereniging, waarvan wij enkele nummers hebben teruggevonden.

De eerste vertoningen hadden plaats in het " Roodhuis". De meeste actieve leden waren bekende figuren uit Laken. Er werd alle dagen repetitie gehouden van zang of toneel. "De kleine Bedelaar", "De Baas uit 't Moriantje", "De Duivelsdans", "Vader Pluimsteel" uitgesproken volksstukken, lokten bomvolle zalen. Het programma van de derde speeldag van het eerste toneeljaar (1901-1902) geeft ons een idee van hoe zo'n avond er uitzag. Niet minder dan drie stukken werden opgevoerd, opgeluisterd door dans en zang en afgesloten met een...Galop "Onder Ons".

De vereniging zou naast de feestzaal " Roodhuis" ook in verschillende andere locaties optreden: de "Renaissance", (Koninginnelaan), de feestzaal Stefaniestraat en zelfs voor uitzonderlijke plechtigheden zoals jubileumvieringen in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Lakenstraat.

Jochem Pezel, wat zijt ge voor 'nen Ezel

Bijspel in een bedrijf door F. REUTER

HOLVERDEELING:

Felix Van Degen, luitenant MM. FR. MICHIËLS
 Jochem Pezel, zijn oppasser LOD. SONCK
 Een dienstjongen J. VANDENBERG
 Juffer Ketter, oude meid Mev. ED. JACOBS
 Frietje Van Rierbeek Mev. MARIA DEURBROECK
 Frieda Van Degen Mev. ART. MALUIN

DE KLEINE BEDELAAR

Groot herosond drama met zang in twee bedrijven door LOD. SONCK,
muziek van JAN PRACKHER.

Eerste bedrijf. — "DE SCHAKING", speelt in een dorp van Oost-Vlaanderen
op het einde der jaren 1700.
 Tweede bedrijf. — "TROUW BELOONT", twee jaar en half later te Brussel.

HOLVERDEELING:

Vader Goedbloed M. J. NICAISE
 Maria, zijne kleindochter Mev. ART. MALUIN
 Karel, echtgenoot van Maria M. K. DE GHELDERE
 Franken, zoonje van Karel en
 Maria Jonge juf. ADRIË STAELEMAN
 Neel, knocht bij Vader Goedbloed MM. LOD. SONCK
 Nardus Breechals FR. MICHIËLS
 Geert, herbergier FR. FRANCKEN
 Misa, zijne vrouw Mev. MARIA DEURBROECK
 Dries, veldwachter MM. G. DERMON
 Balthazar Debie, liedjeszanger ART. MALUIN
 Eerste dorpeling G. VAN MAREN
 Tweede dorpeling F. DE VLEKESCHOUWER
 Eerste Heer O. MEERT
 Tweede Heer E. VANDER TAELEN
 Susse Knop J.-B. DEWEECK
 Lamme Zinn K. DERMON
 Nolle Vet A. LUYCKX
 Toome Paes vrienden J. VANDENBERG
 Rik van Pap J. KISTHOUDT
 Jan Trekkerzeel J. VAN NIEUWLAND
 Een gerechtsverster K. VAN MALDEREN
 Een kladje Kleine JOS. MALUIN
 Boeren, Boerinnen, Dames, Heeren, Knaapjes, Meisjes.

DE ARME DICHTER

Romance te zingen door den Heer AUG. DEQUES, 1ste prijs van
het Conservatorium van Gent, lid van "Onder Ons".

DE DUIVELSDANS

Zangspel in een bedrijf door P. KINTS, muziek van JAN BRAUN

HOLVERDEELING:

De Kegel, luitenant bij het Kwartiermeester MM. LOD. SONCK
 Cesar, trommelaar K. DE GHELDERE
 Kalevoet, oppasser bij De Kegel P. VANDE ROY
 Flora, marktenster Mev. ART. MALUIN
 Een soldaat M. G. VAN MAREN
 Soldaten

Speelt te Brussel onder "Maria-Theresia"

ORKEST

onder de leiding van den Heer L.

DANSORDE:

EERSTE PARTIJ	TWEDE PARTIJ
1. WALS.	1. WALS.
2. POLKA.	2. MAZURKA.
3. KWADRIL.	3. LANSIERS.
4. SCHOTTISCH.	4. POLKA.
5. MAZURKA.	5. REDOWA.
6. WALS.	6. WALS.

Galop "ONDER ONS"

Wie was Lode Sonck ?

Een volksjongen. Geboren op 11 oktober 1872 als vierde kind van Constantinus Sonck en Philomena Arijs, beide uit Iddergem en naar Laken uitgeweken in 1870, is Lode opgegroeid in een eenvoudig werkmansgezin.

Lode Sonck rond 1900

Zijn vader was immers lange jaren bareelwachter te Denderleeuw. Lode en zijn broer Benedictus of "Lewie en Benooi" zoals hun moeder hen op haar boers pleegde aan te spreken, konden het met elkaar goed stellen en waren altijd samen. Geen wonder dat zij beide op 16 jarige leeftijd als telegramdrager bij de Post in dienst genomen werden.

Vrij vlug evenwel toonde Lode interesse voor theater en kunst.

In januari 1895, op drie en twintig jarige ouderdom, stond hij voor het eerst op de planken. Hoewel hij, sedert hij medeoprichter is geworden van "Onder Ons" ook als toneelmeester optrad, belette dit hem niet dezelfde functie te vervullen in talrijke andere

Vlaamse toneelverenigingen: de Maelbeekzonen, de Verbroedering, de Toekomst van Brussel, de "Brabantzonen" van Koekelberg, "Minerva" van Hasselt, de "Taalzucht" en "Toekomst" van Mechelen.

Edmond Hendrikx, de toenmalige bestuurder van de KVS had dit jong talent al lang op het oog en bood hem in 1906 een contract aan als beroep speler. Lode ging hierop pas in 1908 in en werd van dan af tot diep in de dertiger jaren een fel bewonderd beroep toneelspeler van het vast gezelschap van de KVS.

Lode heeft zich uiteraard kunnen uitleven in het repertoire dat toen furore maakte.

Lode Sonck in « Baas Gansendonck »

Hij speelde met evenveel talent blijspelen (zoals zijn unieke vertolking van Beulemans in de Vlaamse versie van "Le Mariage de Melle Beulemans") als drama's, zoals het "Gezin Van Paemel", Baas Gansendonck en nog vele andere kaskrakers uit die tijd.

Baas Gansendonck, de hoofdrol in het gelijknamig stuk van Hendrik Conscience, leek als het ware voor hem geknipt. Enkele jaren later, in 1930, zou hij zelfs optreden in een Vlaamse film: "Diepten" van Germain Baert en Jos Buyse.

Op 1 februari 1926, werd Lode in de KVS gevierd voor zijn 25 jarige carrière als toneelkunstenaar.

Wanneer men, in 1926, gewag maakt van zijn 25

jarige carrière, dan bestaan er redenen om te beweren dat, vóór dat z.g. debuut in 1901, Lode al heel wat op zijn artistieke kerfstok had.

Uit een programma daterend van 17 Maart 1895, blijkt immers dat Lode opgetreden is (hij was toen 23 jaar oud) tijdens een vertoning in de "Laiterie Modèle", Fransmanstraat 142 en dit met de vereniging "de Maelbeekzonen".

Deze jubileumviering op 1 februari 1926 in de KVS en zijn meesterlijke vertolking van Vader Hardouin in "De Klauw" een drama van Jean Sartène

heeft iedereen diep getroffen. Een anekdote in dit verband om aan te tonen hoezeer Lode geliefd was en zich tussen de mensen op zijn best voelde: in dit stuk is Vader Hardouin een verlamde kreupele oude man en dus is Lode zijn inspiratie gaan zoeken op straat en meer bepaald in de Fransmanstraat waar hij dikwijls een kreupele jongen tegenkwam, het "kriekske" bijgenaamd, die hem ongewild de verschillende houdingen aangaf die hij nadien op de planken kon aannemen om een indrukwekkende vertolking neer te zetten.

Lode Sonck als vader Hardouin in "De Klauw" - KVS 1926

Ondanks zijn drukke bezigheid als beroepsspeler bij de KVS , schreef hij ook talrijke toneelstukken : "Prix Bastin" (met Wiske Ghijs die later de eerste echtgenote zou worden van operette zanger en filmster Johannes Heesters), "Zijn Stam" en nog veel meer. Het allerlaatste stuk van zijn hand: "Het Gemeentejuweel" heeft wel een bijzondere betekenis vermits het tijdens de repetities is van de eerste opvoering van dit stuk, in het lokaal van Onder Ons, het "Gulden Kasteel", Leopold 1 straat 155, dat Lode in september 1945 door een beroerte getroffen werd die hem op 29 oktober van hetzelfde jaar zou fataal worden.

"Onder Ons" tussen 1901 en 1939

Dit was ontegensprekelijk de glansperiode van het liefhebberstoneel en dus ook van "Onder Ons". Er werd aan de toen erg populaire toneel wedstrijden deelgenomen en dit met daverend succes. In 1905, eerste prijs in "Audenaerde". Een jaar nadien, overweldigend succes in de prijskamp in "Waereghem": eerste prijs drama, tweede prijs blijspel. In 1907, niet minder dan acht prijzen in de prijskamp van Oostende.

Thuis gaf de vereniging drie tot vijf vertoningen per jaar tot het uitbreken van de eerste wereldoorlog, tijdens dewelke "Onder Ons" ook aan hulpverlening aan de meest behoeftige gezinnen deed door het schenken van voeding, kleding, melk en een som van 7.672,92 frank wat in die tijd niet te onderschatten was. In die jaren waar ellende hoogtij vierde werden vaak letterkundige lezingen gegeven die druk bijgewoond werden. Deze lezingen vonden plaats in het lokaal bij Willem Michiels of liever "Lomme Michiels". Traden op als sprekers: Alfred Bogaerd, Fons Bosmans en Lode Sonck.

Een anekdote in verband met die lezingen: de feestzaal gaf uit op het E. Bockstaal plein en in de zomer werden alle vensters wijd opengezet. Op een avond toen Lode een werk van Karel Ledeganck aan het voorlezen was, kwam plots een Duitse patrouille binnen gestormd. De officier vloog naar de lessenaar en legde de hand op het boek. Misschien dacht hij dat het om een politieke meeting ging. Toen hij zag wat het was zei hij: "Goed, dat mogen jullie nog vaker doen" en reikte Lode de hand, die deze weigerde met de woorden: "ik reik niet de hand aan een vijand van mijn land". Klinkt nu wel wat pathetisch maar was betekenisvol (en niet zonder risico) in die tijd. Een paar jaar later zou Lode trouwens opnieuw blijk geven van zijn gehechtheid aan ons land door zijn ontslag aan te bieden aan de Post met deze woorden: "*Mijn plicht als Belgische bediende verbiedt mij mijn ambt te vervullen... Dit besluit wordt mij opgedrongen door mijn geweten*".

Na de bevrijding kon de vereniging zich weer bijzonder actief opstellen: nieuwe stukken werden opgevoerd, er werd deelgenomen aan de meest voor- aanstaande wedstrijden. De periode 1920-1930 zou wel zeer bijzonder worden. Immers de meest vooraanstaande actieve leden die tot de allereerste lichting

spelers behoorden zouden tijdens die periode hun 25-jarig jubileum vieren als toneelkunstenaar. Niet alleen Lode Sonck werd gevierd (1926) maar rond die periode werden eveneens gevierd: Frans Michiels (1925), voorzitter tijdens de ganse periode van WO I (1913-1919), Oktaaf Meert (1927) en Gustaaf De Vleeshouwer (1928), die de fakkel als voorzitter van Frans Michiels had overgenomen in 1919 en deze verantwoordelijkheid zou waarnemen tot 1937.

Frans Michiels, Voorzitter "Onder Ons" 1913 - 1919

Gustaaf De Vleeshouwer, Voorzitter "Onder Ons" 1919 - 1937

Socio-cultureel had de vereniging ook een zekere rol te vervullen: namelijk mensen bijeenbrengen in een gezellig samenzijn. In dit opzicht was de jaarlijkse uitstap met leden en verwanten naar Ternat een unieke gelegenheid. Bijeenkomst vond plaats aan het lokaal om 8 uur 's morgens en van daar werd er in stoet naar het station van Jette gegaan waar de trein van 8 u 44 werd genomen.

De dag ging door in het domein "Eutherpe" en er werden allerlei spelen uitgevoerd, koersen gelopen (o.a. een zakkenloop voor de dames), een tom-bolatrekking, monologen en zangen uitgevoerd, de "deugdzaamste jonge dochter" verkozen en ten slotte werd de dag afgesloten met een danspartij. 's Avonds terugtocht in stoet van het station in Jette naar het lokaal met Japanse lichtjes. Het is tijdens één van die stoetsgewijze optochten door Jette dat Robert Sonck, zoon van Lode, plots een jonge dame tussen de toeschouwers zag staan. Wat er juist gebeurde weet de auteur van dit artikel niet, wel is het zo dat zij een jaar later huwden en dat schrijver dezes in oktober 1939 het levenslicht zag.

In een artikel verschenen in het maandblad van de vereniging van september 1926, maakt Frans Michiels, één van de mede stichters, de balans op van het eerste 25 jarig bestaan: *"Onder Ons is gedurende het verlopen kwart eeuw de ziel van het toneel hier te Laken geweest en onverpoosd is er gedurig gewerkt voor kunst en beschaving van het volk. Spijtig dat er zoveel onverschilligheid bestaat bij de stads overheden en vooral bij het volk. Maar laten wij maar niet de moed verliezen, één dag zal wel komen dat het volk ons zal verstaan."*

De jaren vijftig : de kentering

Begin van de jaren vijftig is "Onder Ons" verder zeer actief geweest met jaarlijks 3 à 4 vertoningen, cabaretavonden en gezellig samenzijn. Als voorzitter van de vereniging was Karel De Beul, in 1937, Gustaaf De Vleeschouwer opgevolgd. Inmiddels werd het spelers effectief grondig gewijzigd met de opkomst van een aantal nieuwe figuren, allen talentvolle acteurs. De meeste onder hen waren welbekend in Laken omdat zij in de gemeente woonden of er als handelaar gevestigd waren. Robert Sonck, zoon van Lode en vader van de auteur van dit artikel had inmiddels de fakkel overgenomen als toneelmeester en stond in, zowel voor de regie als op de planken als acteur. Robert was eveneens lange jaren verbonden geweest aan het vast gezelschap van de KVS waar hij dikwijls optrad samen met zijn vader.

"Gulden Kasteel", 155 Leopold I straat

Hijzelf maakte zijn debuut in de KVS in 1917 (op 18 jarige leeftijd) in de "Minnebode", een stuk van Alfred Bogaerd, letterkundige en erevoorzitter van "Onder Ons". De vertoningen evenals de jaarlijkse feestelijkheden, cabaretavonden enz. vonden plaats in "Le château d'Or" of "Het Gulden Kasteel", Leopold 1 straat 155 waarvan de uitbater niemand minder was dan Jan Dermon, zoon van Gabriël Dermon, één van de mede stichters van "Onder Ons" en zelf een talentvolle acteur.

Een bijzondere opvoering is de vertoning geweest in het "Gulden Kasteel" op 15 en 16 oktober 1949 van het laatste stuk van Lode: "Het Gemeentejuweel". Het was meteen een première gelet op het afsterven van de auteur tijdens de eerste repetities in 1945.

"Het Gemeentjuweel" - Men herkent van links naar rechts : Mw Van Den Bossche, Robert Sonck, Frans Netels, Mw De Beul, J. Van De Voorde, Miel Allardin (op de stoel) Voorzitter Karel De Beul, Mary Sellier, Jan Dermon, J. Christiaens , Mw Holemans, Bernard Holemans, Frans Longin (staande) en Willy Mills (zittend) – oktober 1949.

"Blanchette" in de zaal "het Gulden Kasteel" Januari 1950. Men herkent van links naar rechts: Robert Sonck, Margriet Holemans (staande) en Mary Sellier (knielend).

Het jaar daarop (28 en 29 Januari) bleek opnieuw bijzonder druk met de opvoering van "Blanchette", waarin Robert Sonck de rol overnam die zijn vader

Lode met zoveel bijval had vertolkt in de KVS. In oktober (21 en 22) kwam het blijspel "Als de Haan Kraait" aan bod met ongeveer dezelfde bezetting.

Wie waren de meest bekende spelers in die periode ?

Voorzitter Karel De Beul en zijn echtgenote, Frans Netels, een welbekende handelaar uit de Fransmanstraat, Bernard Holemans, schilder uit de Leopold 1 straat die tevens instond voor het vervaardigen van de schermen, zijn echtgenote Margriet, Amaat Sellier, de dameskapper uit de Leopold 1 straat die instond voor de pruiken en grimage en zijn echtgenote Mary, Jan Christiaens, de herenkapper eveneens uit de Leopold 1 straat, Frans Longin, postbode van beroep maar talentvolle acteur, Willy Mills en Miel Allardin. Dient speciaal vermeld te worden Jan Dermon, zoon van Gabriël Dermon, medestichter van "Onder Ons", uitbater van het "Gulden Kasteel" waar de vertoningen in de periode vlak na WO II plaatsgrepen in de feestzaal op het eerste verdiep. Later zou een nieuwe figuur het spelers effectief komen vervoegen : Piet Eeckelaert, die enkele jaren nadien een mooie carrière zou uitbouwen vermits hij zou optreden in een drietal Vlaamse films (o.a. Anita my Love) met Charel Janssens, Co Flower en Paul Cammermans als partner.

Zoals Wim van der Elst het heeft kunnen achterhalen (zie artikel vermeld blz 1), werd blijkbaar de zetel van de vereniging in 1956 verplaatst naar de Wijngaardstraat waar de zittingen plaats vonden tot in 1966. Medio 1950, na het afsterven van Jan Dermon, veranderde immers het "Gulden Kasteel" van uitbater en alles laat vermoeden dat het niet meer mogelijk is geweest verder te beschikken over de feestzaal.

Rond die periode moet men eveneens vaststellen dat het socio-cultureel leven in de hoofdsteden grondige mutaties ondergaat waarbij er minder belangstelling ontstaat voor gemeenschappelijke omgang, zoals men dit tussen de twee oorlogen in en vlak na W.O. II had gekend. Verschillende oorzaken kunnen worden vooropgesteld: de opkomst van de televisie, waarbij de mensen minder met elkaar gingen communiceren en zich 's avonds liefst thuis gingen opsluiten; de doorbraak van de auto, waarbij de mensen zich gemakkelijker gingen verplaatsen en tijdens de weekends meer interesse gingen vertonen voor een trip dan wel voor een toneelopvoering in hun gemeente.

Een bijkomende factor die misschien de achteruitgang van de belangstelling voor het liefhebberstoneel verklaart, is de grondige gedaanteverandering én van het repertoire én van de encenering. Er werd meer gegrepen naar moderne, uit het Engels vertaalde, stukken van Amerikaanse of Britse auteurs waar het vooral ging om bewustmaking rond problemen van onze tijd terwijl het merendeel van de eenvoudige mensen het liefst hielden bij "een lach en een traan" en van toneel vooral verwachten dat het hen zou vermaken. Gedaan ook met kleurrijke schermen, in de plaats doeken en gordijnen, zo weinig mogelijk meubilair op toneel en een bijzonder sober spel van de acteurs.

Feit is evenwel dat "Onder Ons", in die context, het nog het langst heeft stand gehouden, vermits het de enige overgebleven Lakense Nederlandstalige toneelvereniging was in 1951 en ze het tot 1966 heeft kunnen rekken. Sommige zullen ook beweren dat het spelers effectief zich niet tijdig kon hernieuwen. Dit was, in 1925 reeds, de vaststelling van voorzitter Frans Michiels die het volgende schreef, onder het motto: " Het toneel te Laken" ² :

"De jonkheid voelt zich naar ons niet getrokken, omdat ze geen uitspanning genoeg hebben. Sport en Cinema is hun aantrekkelijker. Gaat de maatschappijen van Laken af ? Bijna alle spelers van over twintig en nog meer jaren, en die mensen moeten blijven spelen, zelfs nog rollen van "jeune premier". Nieuwe elementen komen bij, maar voor niet lang, tot als ze beginnen te verkeren (sic) dan mogen ze niet meer van 't liefje en om er mede wel te verstaan, laten zij het toneel maar daar, ze staan nog liever onder de bezem (sic)".

Er zijn blijkbaar veel lezersbrieven geweest op die uitlatingen van Frans Michiels wat Karel De Beul (die later, in 1937, zelf voorzitter zou worden) aanzette tot een volgende reactie in het blad "Onder Ons" van januari 1926 :

"Waarom heeft het Vlaamsch Tooneel niet genoegzaam bijval bij de jeugd ? Omdat de ouders hun kinderen op het pad des Tooneels niet leiden willen; omdat hen dat te zwaar valt hun kroost naar de tooneelschool te brengen waar nochtans iets te worden is; waar de liefde tot taal en vaderland meer eerbiedigt wordt dan in die geheime en verderfelijke "dancings", en tingeltangels waar geest en gezondheid onder de voeten vertrappeld worden. Aan U Onder Onzers het voorbeeld te geven met, ten eerste , de vertooningen nog talrijker bij te wonen, vrienden en kennissen mede te brengen. Ten tweede, uwe kinderen verplichten u te vergezellen om hun alzo op de rechte baan te houden en later ijverige strijders te worden van ons geliefde Vlaamsch tooneel".

Men was toen in 1925 maar zijn de tijden zo veranderd ?

² Maandblad Onder Ons van December 1925 blz 2

LAKEN IN 1881 BESCHREVEN DOOR M. WENDELEN

Wim van der Elst

In 1881 verscheen van mevrouw M. Wendelen een vulgariserend werkje "*Ouvrage dédié à la jeunesse du Brabant*", in de typische uitgaven met de rode kaft die bij de prijsuitdelingen in de scholen werden uitgedeeld: "*Le Brabant. Son aspect pittoresque. Ses souvenirs. Son histoire*" (Bruxelles, D. Windels, Editeur, rue d'Artois 32, 1881, 159 blz.).

Het was niet het enige dat de auteur op haar actief heeft. In de catalogus van de Koninklijke Bibliotheek vinden we nog:

- Abrégé de l'histoire universelle, à l'usage de l'enseignement primaire et moyen, in twee delen
- Aperçu d'histoire générale contemporaine, de 1789 à 1880, selon le programme de l'enseignement moyen, 1882 (in een tweede uitgave voortgezet tot in 1883)
- Cent récits d'histoire nationale
- Les femmes remarquables de la Belgique, 1880, met tweede uitgave in 1889
- Londres, Paris, Bruxelles

Maar in het boekje over Brabant worden er ook enkele bladzijden aan Laken gewijd.

Het jaartal 1881 is niet zonder belang, want toen was Leopold II volop begonnen met de grootscheepse urbanisatieplannen die Laken grondig zouden veranderen, en die hem tot zijn dood in 1909 bezig hielden.

Als men de passages over Laken in boeken en reisgidsen in chronologie zet, krijgt men toch een idee van wat de auteur bij zijn bezoek het meest getroffen had, en wat hij erover wou mededelen. We hebben in LACA Tijdingen reeds meermaals aandacht besteed aan dergelijke beschrijvingen of herinneringen.

Een beperkte greep:

- de Prins de Ligne in 1786, weliswaar beperkt tot Schoonenberg en het (latere) Belvédère (LT 16/2, december 2004)
- Fierens-Gevaert rond 1880 (LT 16/4, juni 2005)
- Alfred Mabilie rond 1890 (LT nog te verschijnen)
- Uit de tijd van de stoomtram, een soort toeristisch gidsje voor de bezoekers die met de buurtspoorweg naar Laken en verder naar Grimbergen en Humbeek kwamen, door Jean d'Ardenne, omstreeks 1892 (LT 15/3, maart 2004)

Later verschenen het onovertroffen werk van Arthur Cosyn: "*Laeken ancien & moderne*", uit 1904, en de brochure van Paul Gillet: "*Les Transformations de Laeken*", uit 1905.

Maar toen waren een groot deel van de belangrijke werken al gerealiseerd of in uitvoering.

Misschien toch de moeite om enige aandacht te besteden aan M. Wendelen in 1881.

Wij brengen in voetnoten wat uitleg om een en ander te situeren.

In vrije vertaling:

"We mogen de hoofdstad niet verlaten zonder ons te begeven naar de Groendreef, de oude wandeling van de Brusselaars, druk bezocht in de vorige eeuw en tot in het midden van de huidige, tegenwoordig verlaten door het grote publiek. Zij volgt de oever van het kanaal van Willebroek over een afstand van 1.800 meter, haar vier rijen bomen vormen een overspanning van groen die deze mooie laan haar naam hebben bezorgd.

We komen aan de Lakenbruggen, die de mooie Koninginnelaan snijden, waarvan het ene uiteinde bezet wordt door de kerk van Laken, gebouwd ter herinnering aan de eerste koningin der Belgen¹.

Laken, de Koninklijke residentie, is verbonden met de Brusselse agglomeratie door brede wegen aangelegd langs zacht glooiende hellingen, groene squares, bruggen met gemakkelijke opritten over de spoorweg, die het uitzicht pittoresk en aangenaam maken.

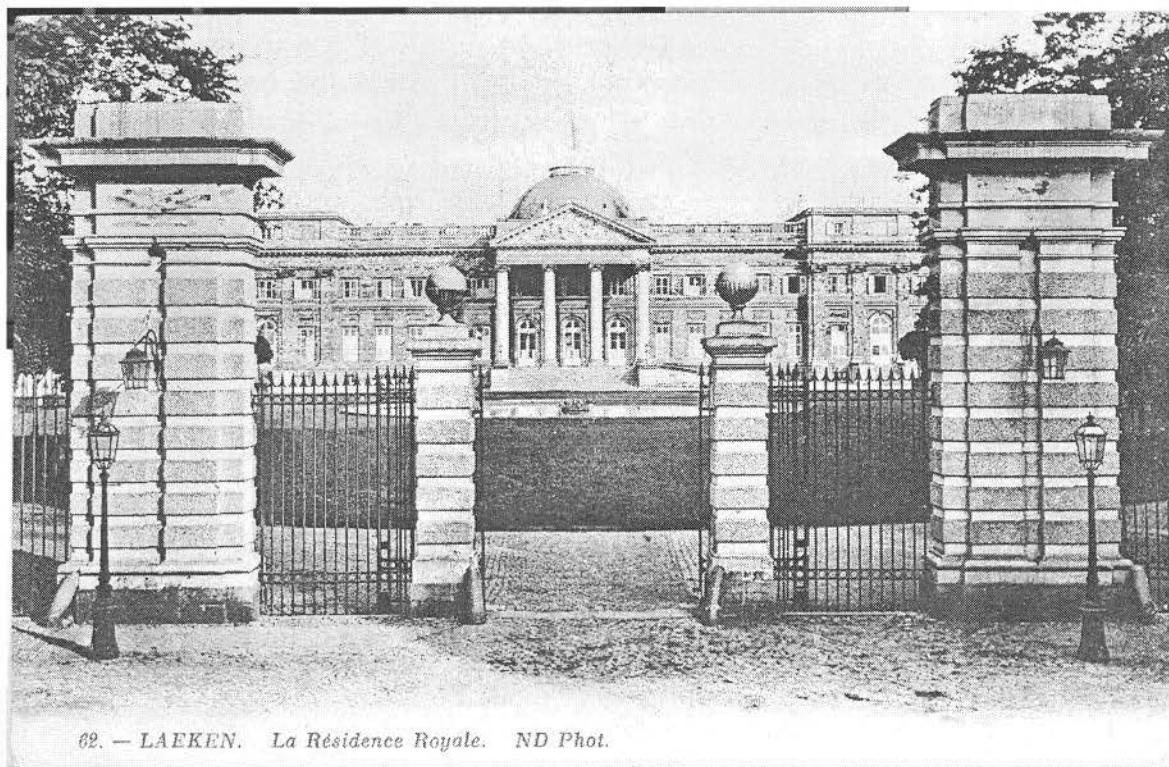
¹ -De Lakenbruggen waren de sierlijke draaibruggen, gebouwd in 1878-1880, die in 1902-1903 bij de verbreding en verlegging van het kanaal zouden vervangen worden door kantelbruggen.

- De aanleg van de Koninginnelaan werd beslist in 1853, en ze werd genoemd naar de in 1850 overleden eerste koningin Louise-Marie. Ze bereikte de vaart in 1858 en was pas af in 1870.

- De oprichting van de nieuwe kerk werd door de regering reeds het jaar van overlijden van Louise-Marie beslist. De werken eraan begonnen in 1853, maar het zou tot 1872 duren eer ze ingehuldigd werd. Ze was toen ook nog lang niet af, onder andere de centrale torenspits van de gevel ontbrak nog.

Van boven de Paleizenstraat kijkt men uit op de groenmassieven in het Koninklijk Park, waarboven het kasteel zelf uitrijst met de koepel die het bekroont².

² De Paleizenstraat liep vroeger verder door het huidige Koninklijk Domein, volgde de huidige Mellerystraat en kwam boven de Donderberg, uit op de oude weg naar Meise. Het citaat doet vermoeden dat men in 1881 dat tracé nog voor een stuk kon volgen, en zo van een hoger gelegen gedeelte een zicht op het kasteel had.

We hebben de keuze aan wegen die ons leiden naar Laken zelf, een zeer oude gemeente, waar we het prachtige kerkhof, de kerk en de crypte die dient als begraafplaats voor de leden van de Koninklijke familie zullen bezoeken. Van daar voert een mooie licht hellende laan, met aan de ene kant, beneden, de Sint-Annalaan, en aan de andere de bewonderenswaardige Koninklijke tuinen, naar de top van het plateau³.

De site alleen zou al de moeite waard zijn wegens het perspectief dat opent op de reusachtige stad Brussel, en door de geslaagde aanleg van grasvelden, wegen, bosjes, taluds, die men, dank zij de Koninklijke vrijgevigheid, daar heeft aangelegd voor het genot van het publiek.

Maar aan iedere kant trekt een monument onze aandacht. Vooreerst het koninklijk kasteel van Laken, gebouwd in 1781 volgens de tekeningen van aarts-hertog Albert van Saksen-Teschen⁴.

De gevel met de hoofdingang heeft een portiek van vier Ionische zuilen, bekroond met een fronton met bas-reliëfs van Godecharles. Het gebouw rijst op aan een grote erekoer, waarvan het centrum ingenomen wordt door een groen grasveld met een waterbekken en fontein⁵.

Langs de andere kant, naar het park toe, vertoont de gevel een rotonde tussen twee vleugels.

³ Dit is uiteraard de Koninklijk Parklaan. Ze werd zo genoemd in 1875 maar werd pas in 1877-1879 verlengd met de nivellering van de Donderberg. De avenue Sainte-Anne (sic) is natuurlijk de Sint-Annadreef, maar ook Leopold II had het soms over -laan.

⁴ Dit was natuurlijk het oude kasteel, voor de brand van Nieuwjaar 1890 en de grote uitbreidingen die Leopold II er later liet aan uitvoeren. Dat Albert zelf de oorspronkelijke plannen zou ontworpen hebben is sindsdien weerlegd door historisch onderzoek.

⁵ Dit is een interessant detail dat aantoont dat er midden het voorplein van het kasteel inderdaad een rond waterbekken met een fontein bestaan heeft.

Een prachtig grastapijt daalt af van het paleis naar de Zenne en het kanaal; overall verfraaien boommassieven, waterpartijen, watervallen, paviljoenen, prachtige serres, nog deze mooie plek.

Koning Leopold II heeft een wintertuin⁶ laten bouwen van een zeldzame pracht en heeft vele verbeteringen uitgevoerd in zijn domeinen.

In de as van de oprit bevindt zich het monument opgericht ter nagedachtenis aan koning Leopold I⁷. De architect De Curte heeft het opgetrokken naar het voorbeeld van het monument voor prins Albert te Londen. Het is een opengewerkte torenspits van 21 meter hoog. Ze rust op negen zuilen met erboven de beelden van onze provincies. In het centrum staat het witmarmeren standbeeld van onze eerste koning, gebeiteld door Geefs. Een wenteltrap voert naar twee platforms of balkons boven elkaar, van waar het uitzicht adembenemend is."

Maar ook in het historisch gedeelte van het werkje komt er een allusie voor, zoniet op Laken, dan toch op de dynastie. Er wordt in fine aan herinnerd dat Brabant een koningin aan Frankrijk heeft geschonken (Marie, de zuster van hertog Jan I), en een keizerin aan Duitsland (Margareta, de dochter van dezelfde hertog).

"Brabant zal in de toekomst een van haar prinsessen de troon van Maria-Theresia zien bestijgen. Brussel heeft op 2 mei 1881 met een ontroerende manifestatie haar enthousiaste wensen uit te roepen voor het geluk van de dochter van de koning, die door een schitterend huwelijk erfprinses van Oostenrijk-Hongarije is geworden."

⁶ De wintertuin werd in 1874-1876 gebouwd naar plannen van Balat. In 1880 was er enkel nog de cameliaserre en een paar kleine serres bijgekomen. De Kongoserre en de Embarcadère zijn maar van 1886, de reeks serres van het Palmenplateau van 1890.

⁷ Ingehuldigd op 21 juli 1880. Het moet dus nagelnieuw geweest zijn toen Wendelen het beschreef. Meer erover in onze bijdrage: "Patriottisch feest in Laken in 1905 aan het monument voor Leopold I", LT 16/3, maart 2005, en de bijdrage van Claudine Houbart: "Le monument à Léopold Ier: aux origines de l'urbanisation de Laeken", in: "Ons Graafschap. Jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette en omgeving" (nummer 30, 2003, maar pas verschenen in 2005).

Dit is uiteraard een zinspeling op prinses Stephanie (1864-1945), wiens verloving met aartshertog Rudolf, kroonprins van Oostenrijk-Hongarije, in 1880 was aangekondigd. Het huwelijk ging door te Wenen op 10 mei 1881, de bruid was amper 16 jaar. Het werd geen gelukkig huwelijk, met een dramatische ontknoping toen Rudolf met zijn geliefde Maria Vetsera op 30 januari 1889 zelfmoord pleegden in het jachtslot van Mayerling. Stephanie huwde in 1900 met graaf Elemer Lonyay, zeer tegen de wil van Leopold II die haar verstootte en haar later met zijn twee andere dochters grotendeels onterfde. Stephanie heeft haar memoires gepubliceerd in 1937, toen ze reeds 71 jaar was (maar ze kunnen wel vroeger neergeschreven zijn): *Princesse Stéphanie de Belgique, "Je devais être impératrice"* (Brussel: Dewit, 1937). Er wordt trouwens beweerd dat zij ze niet zelf geschreven heeft en nog getracht heeft de publicatie te verhinderen. In 2003 verscheen nog een heruitgave, samen met de memoires van haar zuster Princesse Louise de Belgique, *"Autour des trônes que j'ai vus tomber"* (Brussel: Le Cri, 2003, met een voorwoord van Georges-Henri Dumont).

Haar tweede huwelijk was blijkbaar wel gelukkig. Zij verbleef in het slot van Orosvar in Hongarije, tot ze in 1945 voor het Rode Leger op de vlucht moest gaan. Ze trok zich dan terug in de benedictijner-abdij van Pannonhalma, waar ze op 23 augustus 1945 overleed aan een hersenbloeding.

Er werd een straat in Laken naar haar genoemd, de bekende Stefaniastraat, door een besluit van de Gemeenteraad van 10 november 1874.

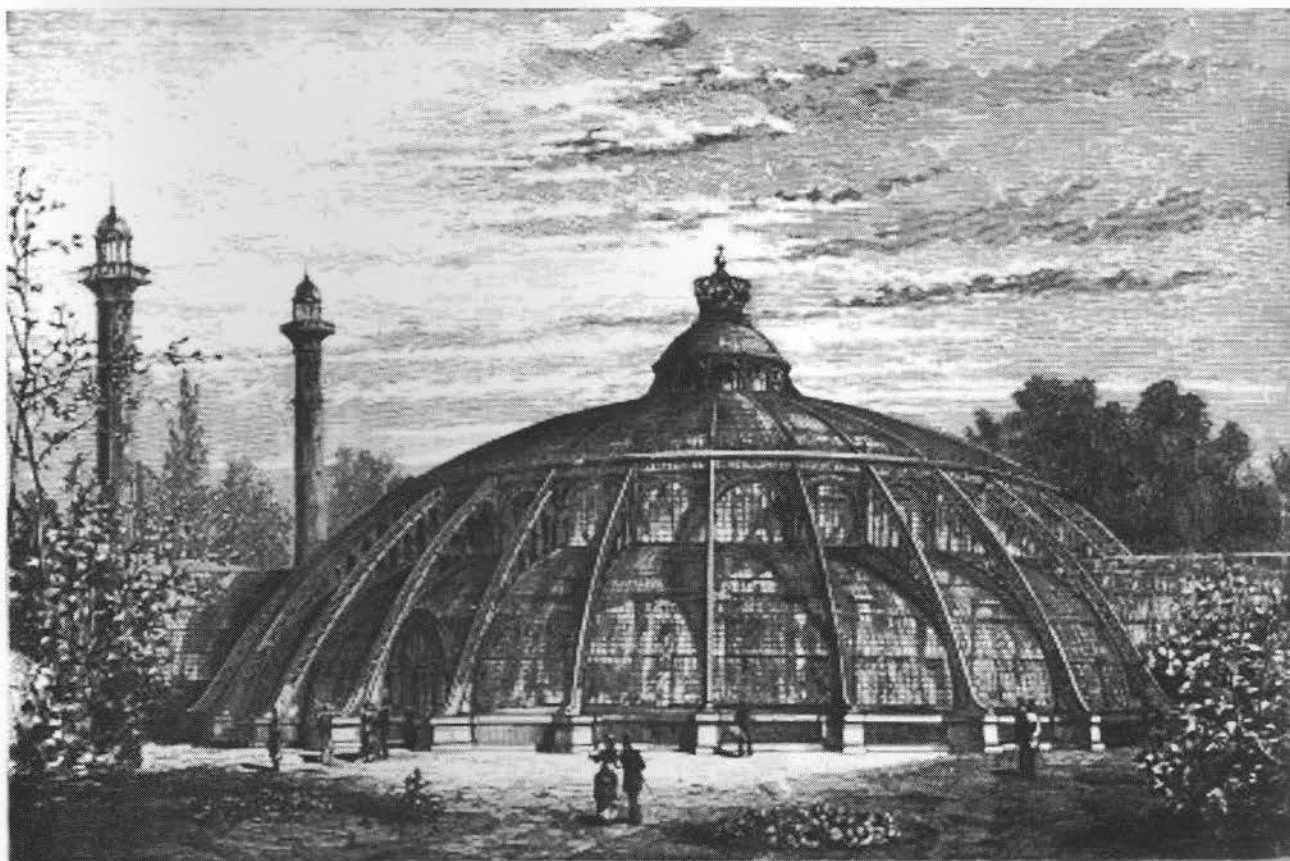
Ook aartshertog Rudolf van Habsburg kreeg een straat in Laken naar zich genoemd, die wel pas in 1893 geopend werd. Bij Cosyn vindt men dat die straat ontworpen werd bij K.B. van 14 mei 1879, tegelijk met de verlenging van de Stefaniastraat. Het lijkt waarschijnlijk dat ze pas na het huwelijk naar Rudolf genoemd werd.

Na de Eerste Wereldoorlog werd ze rond 1921 echter herdoopt in Moorsledestraat, zoals ook andere straatnamen die herinnerden aan Duitsland en zijn bondgenoten een nieuwe naam kregen.

De biografie van Stephanie werd geschreven door Imgard Schiel: *"Stéphanie, princesse héritière dans l'ombre de Mayerling"* (Parijs: Duculot, 1980), een vertaling van de reeds in 1978 verschenen Duitse versie: *"Stephanie: Kronprinzessin im Schatten von Mayerling: eine Biographie"*.

Inhoud

Ten geleide		1
50 jaar geleden	D. van Krieking	10
Onder Ons	F. Sonck	20
Laken in 1811	W. van der Elst	31

SERRES ROYAL DE LAEKEN. — LA SERRE D'HIVER D'HYER.

Wintertuin in 1876 - Gravure uit "Le Globe Illustré" van 01/05/1887 (coll. P. Schacht)

115. — BRUXELLES-LAEKEN.
Allée du Parc et Monument Léopold Ier.